

נוביני קרקובסקיה **Nowiny Krakowskie**

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
ZWIĄZEK KRAKOWIAN W IZRAELU
ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
 ת.ד. 17209 תל אביב 69051 lili@lyhaber.com
cracowassociation@gmail.com
 טלפון: 09-9579540 פקס: 054-4436366

גליון 68, אוגוסט 2012 אב תשע"ב

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

מצבה לנרצחים בווייליצ'קה

ב-27.8.2012 יתקיים בווייליצ'קה טקס כפול: הסרת הלוח מעל מצבה שהוקמה במקום לציון 70 שנה לגירוש היהודים ורציחתם והשקת ספר על יהודי העיר. בווייליצ'קה לא היה גטו, וכך, עם כליאת יהודי קרקוב בגטו בפודגוז'ה במרץ 1941, נהרו למעלה מ-5,000 מתושבי קרקוב, לווייליצ'קה. בין ה-20 וה-22 באוגוסט 1942 נתמלאה העיר יהודים שגורשו מכפרי הסביבה בצפיפות נוראה. החל מה-22 באוגוסט חסמו החיילים הגרמניים את כל הדרכים המובילות לעיר וב-25 בחודש הגיעה לעיר יחידת מבצע גרמנית ויחידת משטרה פולנית. העיר כותרה כולה.

המשתתפים באסיפה נלקחו במכוניות משטרה לעיר נייפולומיצה, הוצאו להורג ב"קו"ז'ה גורקה" והושלכו לקברי אחים. לקראת הערב נודע ליהודים שעליהם להתייצב בבוקר המחרת בשדה שליד תחנת הרכבת בקרבת הכפר בוגוצ'יצה. ב-28.8.1942 התאספו כ-9,000 יהודים במקום המיועד. לאחר סלקציה הובלו כ-700 חולים וזקנים ל"קו"ז'ה גורקה". הם אולצו להתפשט ונורו בזוגות. כל האחרים, מלבד כמה מאות יהודים שהושארו בעיר על מנת לעבוד, הובלו למשרפות לבלז'ץ.

בבוקר שלמחרת נפוצה שמועה כי היהודים מיועדים לגירוש. ראשית נצטוו החולים המאושפזים בבית החולים להכנס למשאיות בטענה שהם מועברים לבית החולים בקרקוב. שתי משאיות ובהן 113 חולים פנו אל "קו"ז'ה גורקה" (גבעת העיזים) שביער נייפולומיצה, ושם נורו נוסעיהן למוות ונקברו בעיר.

באותו אחר צהריים התאספו בבניין היודנראט אנשי הצוות הרפואי כדי למחות על היחס "הבלתי אנושי לחולים". כל

קצרים

לאחרונה פרסם "ייד ושם" גיליון חדש של העיתון המקוון למורים – "זיקה". הגיליון מוקדש לקהילת יהודי קרקוב והוא מכיל כתבות בנושאים הבאים: יהודים מוכרי ספרים בעיר; המחנת היהודית בקרקוב; על הסרט "קרקוב" מתוך "חמש ערים"; חיי יום ביום בגטו מנקודת מבטו של תדיאוש פאנקיוויץ'; ראיון עם המלחין יעקב הולנדר; יהדות קרקוב כיום; ומגוון חומרים היסטוריים אודות העיר.

www1.yadvashem.org/yv/he/education/newsletter/30/index.asp

● ● ●

<http://shtetl.co.il/pws/pa/ge:4791>

העיירה היהודית "ענקל" שטעטל" בכפר חסידים שלרגלי הכרמל. במקום פריטים רבים ממזרח אירופה שהיו שייכים ליהודי העיירות והשטעטלים ובהם: משחקי ילדים, כלי עבודה, כלי מטבח, עגלות, באר מים ומשאבות מעץ, כרכרות סוסים ואף עגלת כיבוי אש עתיקה.

● ● ●

יהודי קרקוב בין שתי מלחמות העולם

הרצאה מאלפת של ד"ר חווי דרייפוס מן החוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת תל אביב, על יהודי קרקוב בין שתי מלחמות העולם (1918 – 1939) תמצאו בתולדות, אתר היסטוריה של מטח (מרכז טכנולוגיה חינוכית).

משך ההרצאה כשעה, והיא כוללת סקירה של ההיסטוריה של פולין עד מלחמת העולם הראשונה מאז התנצרותו של המלך מיישקו הראשון לבית פיאסט; תולדותיה של העיר קרקוב ושל היהודים החיים בה החל מאמצע המאה ה-11; גירוש היהודים לקז'ימייז ב-1495 ועד להכללתם של יהודי העיר באימפריה האוסטרו-הונגרית בעקבות החלוקות של פולין. לאחר מלחמת העולם הראשונה, כשזכתה פולין בעצמאות בשנת 1918, ובעיקר בשנות שלטונו של הגנרל פילסודסקי, פרחו חיי הקהילה היהודית בעיר: התפתחו זרמים פוליטיים ורעיוניים, פעלו תנועות נוער, הוקמו מוסדות חינוך מגוונים, קמו ארגוני הסטודנטים ופרחו העיתונות, התיאטרון וחיי התרבות היהודיים.

להאזנה: <http://toldotofakim.cet.ac.il/ShowItem.aspx?ItemID=cfb31248-a85d-426d-9fb1-24969539ae3d&lang=HEB>

עוד בתולדות: "הערים הסמויות" - מיזם חינוכי יחודי המבוסס על העולם הוירטואלי, באמצעותו ניתן להכיר את החיים היהודים העשירים בקהילה היהודית של קרקוב בתקופה שבין שתי מלחמות העולם. המיזם מאפשר הכרות עם העולם שהיה על ידי ביקור בעולם תלת-מימדי בעיר, טיול ברחובותיה, התרשמות מן הקבוצות והזרמים שפעלו בעיר וכניסה למוסדותיה העומדים עדיין על תילם.

המיזם מיועד לתלמידים הלומדים את ההיסטוריה של התקופה וכן לבני נוער לקראת המסע לפולין. מידע על המיזם: <http://toldot.cet.ac.il/holocaust/towns.aspx>

דא' חכר 2012

מי שטרם שילם את דמי החבר לשנת 2012 מתבקש לשלוח המחאה על סך 150 ש"ח לארגון יוצאי קרקוב בישראל, ת.ד. 17209 תל אביב מיקוד 69051

סיפורה של רות קאופמן לבית שטיינהרד-שמרלר

איש מהלשכה ואמר לי שקיבלו אותי לעבודה עם כמה בחורות נוספות.

בבוקר הלכו אמא, עם אחי וסבתא למגרש "אפלפלץ". רציתי להצטרף אליהם, אך אמא ביקשה שאשאר בבית כדי לשמור עליו, כי חשבה שהם עוד יחזרו. זו הייתה הפעם האחרונה שראיתי אותם. אני לא יודעת לאן לקחו אותם, ומאז לא שמעתי עליהם.

תקופה מסוימת עבדתי בגינון ואחר כך הוצבתי לעבודה בבית החולים לזקנים בגטו. היה ברור לנו שב"משלוח" הבא הגרמנים יקחו את הזקנים יחד עם הצוות שמטפל בהם. לאחר תלאות וגלגולים הגעתי, בטעות, לקבוצה שעבדה בביח"ר לייצור סירים וקערות מאמייל. זה היה בית החרושת של אוסקר שינדלר, ושם דאג אחד ההורים שבילדס טיפולתי כי אכלל רשמית ברשימת העובדים במפעל. העבודה בבית החרושת הייתה קשה מאוד. לקחנו את סירי האמייל, שמנו אותם על מגשים מיוחדים מקרש והכנסנו אותם לתנור. העבודה הייתה בלחץ, בגלל החום של התנור ובגלל שהיינו צריכים לדאוג שהסירים לא יפלו. עבדנו בשלוש משמרות. יצא לי לעבוד לסירוגין בכל המשמרות. היו שעבדו בחלק אחר של בית החרושת, ה"ריסטונג", בייצור כדורי רובים (ריסטונג=ביח"ר לנשק). העבודה שם הייתה בשיטת הסרט הנע, והם בדקו אם הכדורים היו בסדר. זאת הייתה עבודה קלה, אבל אחראית. הייתה עוד עבודה קלה בביח"ר: קילוף תפוחי-אדמה לארוחת הצהריים. היה בעבודה הזאת יתרון. מי שעבד בה יכול היה להחביא ולקחת קצת תפוחי-אדמה.

בהתחלה עוד גרנו בגטו, אבל בשלב מסוים הגרמנים סגרו את הגטו והעבירו את מי שנשאר למחנה העבודה בפלשוב. בפלשוב גרנו בבולקים, צריפים ארוכים. החיים שם היו בלתי נסבלים, הרבה יותר גרועים מהחיים בגטו. המחנה היה קטן. אסור היה לצאת ממנו. לא ניתן היה להשיג בו כלום.

(המשך בעמוד הבא)

לאורה שמרלר, גרה איתנו.

אמא וסבתא עבדו לפני המלחמה בחנות לגלנטריה (סדקית) שהייתה להן, ושנמצאה בסוכניצה, הכיכר המרכזית של העיר העתיקה בקרקוב. הן מכרו סוודרים, שמלות, חצאיות, גרביים, מטפחות ועוד. בימים הראשונים לאחר כניסת הגרמנים, הרווחנו כסף טוב. החיילים הגרמניים נכנסו לחנות וקנו, כמו שקנו בחנויות האחרות (בכיכר היו הרבה חנויות). יום אחד, אמא ביקשה שאביא סחורה לחנות. לחנות לא הגעתי, כי תפסו אותנו בדרך וסגרו אותנו, את היהודים שתפסו, בחצר של בית. בדרך היכו אותנו וגזזו לאנשים את הזקנים. ישבנו בחצר יותר מחצי יום. כשישבנו שם שמענו גם יריות. פחדתי מאוד. בערב שחררו אותנו. רצתי הביתה בפחד. זה היה המקרה הקשה הראשון שעברתי במלחמה.

בהתחלה היה לנו כסף מהרווחים בחנות. היה אפשר לקנות אוכל. כדי לקנות היה צריך לעמוד בתור, גם פולנים וגם יהודים, אבל הייתה גם הרגשה שאפשר לחיות טוב. קנינו גם אוכל כדי לשמור אותו לזמנים קשים יותר. אחר-כך לא נתנו לנו להגיע לחנות בסוכניצה. זו גם הייתה סכנת נפשות להגיע לשם. באותם ימים לא הייתה פעילות מסודרת של תנועת "עקיבא", והפגישות התקיימו במחתרת.

בגטו קרקוב

במרץ 1941 נאלצנו לעבור לגטו, שם ניהלתי גן ילדים ולימדתי ילדים. הייתי המפרנסת העיקרית במשפחה. סמק אחי עבד בהכנת מברשות, ולמד בשיעורים פרטיים. הכל היה אז יקר מאוד. לחם קיבלנו תמורת תלושים. התלושים לא הספיקו, ועם הכסף שהרווחנו אמא קנתה לחם ועוד אוכל, שהובא מחוץ לגטו. העבודה עם הילדים הצילה אותי אחר-כך, כשאנשים שילדיהם למדו בגן שלי המליצו לשינדלר לקחת אותי למפעל שלו.

יום אחד הודיעו שכל מי שאינו עובד בעבודות כפיה ילך לעבוד ב"דשא הירוק" ובמחנות נוספים. בהתחלה אנשים שנשלחו למחנות חזרו מהם. אפילו מאושוויץ, לפני שהפך למחנה השמדה. כשמעתי את ההודעה, הלכתי לארבייטסמט - לשכת העבודה של היהודים. למקום הגיע קצין וביקש אנשים לעבודה. הוא לקח תעודות של מאה בחורות, ביניהן שלי, ואמר שיבחר כמה מאיתנו לעבודה. עבר זמן והוא לא בא. יום אחד ראיתי מודעות שלמחרת כולם צריכים להתייצב במגרש. אני הייתי בלי תעודה ופחדתי שיקחו אותי ל"דשא הירוק". בערב הלכתי ללשכת העבודה. הרחובות היו ריקים, כיון שתפסו שם אנשים. אמא בכתה כי לא רצתה שאלך לשם. באמצע הלילה הגיע

גרנו בדירה שכורה בת 3 חדרים, ברחוב דיטלה 25 ב' קז'ימייז. הדירה הייתה בחצר הפנימית של הבניין. שם משפחתו של סבי היה שמרלר. אני לא זוכרת איך קראו לו בשמו הפרטי. הוא כתב ספרי תורה. לאמא קראו רחל, לאבא קראו יוליוס, ושש שנים אחרי נולד אחי הצעיר סמק, בבית. סיפרו לי שחסידה הביאה אותו לעולם. אבא עבד במשרד, לא יודעת איפה בדיוק.

העזרות בבית הוחלפו כמה פעמים. לאחת מהן הייתה מחלת הנפילה. אמא גילתה שהיא חולה ופיטרה אותה. היא פחדה שעלול לקרות לה משהו כשהיא תטייל אתי. עוזרת אחרת גנבה מהמטבח שלנו פירות וירקות במזוודה. אמא רצתה לפטר אותה, והיא ניסתה להתאבד על-ידי פתיחת צינור הגז במטבח. אמא הרגישה בזה, קראה לאמבולנס והצילה אותה.

למדתי בבית הספר היסודי מריה קונפניצקה ברח' סבסטיאנה, בו למדו בנפרד בנים ובנות. רוב המורים היו נוצרים, אך לא הייתה אנטישמיות. אחר כך למדתי בבית ספר תיכון כללי פקידותי מחוץ לקזימייז, ולא היה לי נוח ללמוד עם נוצרים. למדתי שם שנתיים, עד שהתחילה המלחמה והפסקנו ללמוד. היינו משפחה ציונית. הלכנו למגרש הספורט של "מכבי", שם צפינו במשחקים, הדלקנו מדורות בל"ג בעומר ועדלאידע בפורים. הייתי חברה בתנועת הנוער הציונית "עקיבא".

אבא נפטר שנתיים לפני המלחמה ואנו עברנו לגור בדירה שכורה ברחוב זמויסקי 21, פינת ורנג'צקי 3, שם שכר הדירה היה נמוך יותר. הבית היה דו-קומתי. גרנו בדירת שני חדרים בקומה הראשונה בחזית של רח' זמויסקי. בעל הבית היה ד"ר ביברשטיין, והגינה בחצר הייתה שייכת לו.

פרוץ המלחמה

בבוקר היום בו פרצה המלחמה דיברו האנשים על כך שמשוה עומד להתרחש. בגלל המתח לא הלכנו ללמוד. בשעות הבוקר המאוחרות שמענו אירוונים בשמיים. הם זרקו פצצות, והאנשים התחילו לרוץ למקלטים. לנו לא היה מקלט בבית, והתחבאנו במדרגות. בפרקי הזמן שבין ההפצצות רצנו לחנויות לקנות אוכל, והיו תורים גדולים. האנשים, פולנים ויהודים, שרו שירים פטריוטיים כמו "לא נוותר על אדמתנו". כך חיינו כמה ימים תחת ההפצצות. הופצצו בתים, נהרגו אנשים. אנחנו לא ברחנו. פחדנו, אבל לא עשינו שום דבר מיוחד. כשפרצה המלחמה הייתה אמא, בת חמישים וכמה, אני הייתי בת 16 בערך, וסמק היה בן עשר בערך. סמק היה ילד יפה מאוד, בעל שיער בלונדיני ובעל צבע עור כהה. היה כשרוני מאוד. גם סבתא שלי,

המשך: סיפורה של רות קאופמן לבית שטיינהרד-שמרלר

השחרור

ידענו שסוף המלחמה מתקרב אך פחדנו שהאוקראינים יגמרו אותנו. יום אחד שינדלר אסף אותנו ואמר שיתכן שכבר למחרת בבוקר יגיעו הרוסים, אבל הוא חושש שהאוקראינים ינסו לחסל אותנו לפני שהרוסים יגיעו. לכן נתן לכמה מהגברים היהודים כלי נשק בהסתר. לנו לא סיפרו שהגברים קיבלו נשק. האווירה הייתה קשה מאוד, כי לא ידענו מה הולך לקרות. כוונת שינדלר הייתה לגרום לכך שהמפקד של האוקראינים ישתכר בלילה האחרון שלפני השחרור. אם לא יצליח – שינדלר הציע לירות בעמודי החשמל במחנה כדי שיהיה חושך, ובחששות החשכה לברוח ליער הקרוב, כדי להעביר שם את השעות האחרונות עד שיגיעו הרוסים. בסופו של דבר, לא הגענו לצורך לברוח מהמחנה, כיון ששינדלר הישקה את המפקד, וזה השתכר. שינדלר נתן לנו פקודה לא לצאת החוצה.

לפני הלילה האחרון הצליח שינדלר להגיע למחסנים מלאי סחורה. היו שם בדים למעילים, בדים לשמלות, בגדים תחתונים, פיג'מות מוכנות, מספריים ועוד. הוא הביא את הסחורה אלינו, מינה ועדה של היהודים, וזו חילקה לנו הסחורות כולל הבדים, כדי שנתפור לנו בגדים או שנוכל למכור את הבדים.

שינדלר עזב אותנו לפני שהגיעו הרוסים. הוא יצא עם הרכב שלו, ועמו נסעו אנשים שהיו אמורים להעיד על פועלו להצלת יהודים. ככל שאני זוכרת, הם יצאו בשני כלי-רכב.

נשארו במחנה כמה ימים. פחדנו לצאת. בסביבה עוד נשמעו יריות. בחוץ עוד היו גרמנים, שגם הם ניסו להתחבא. יצאנו שלוש או ארבע בחורות מהמחנה.

נכנסנו למכונית שעברה שם, והנהג הסיע אותנו. לא ידענו איפה אנחנו נמצאות. רצינו לנסות ולחפש בתים שנעזבו על-ידי גרמנים כדי לקחת משם בגדים, כדי שיהיה לנו מה ללבוש. נכנסנו לאחד הבתים. היו שם אנשים.

הם פחדו מאוד, וגם אנחנו פחדנו. אני לא זוכרת אם לקחתי משהו, ואם כן, זה היה משהו קטן. יצאנו מהבית, ואני פחדתי מאוד. לא ידענו לאן ואיך לחזור.

שמענו יריות, ברחנו ליער והתחבאנו בתוכו. פחדנו גם שם, כי באותם ימים שימש היער מקום מסתור לבורחים שונים, ופחדנו להתקל בהם. בסופו של דבר, חזרנו למחנה. הדרך חזרה נמשכה כמה ימים ונשארו במחנה עוד כמה ימים. המצב כבר היה אחר. מי שרצה, עזב. האוכל כבר היה משופר ובכמות גדולה יותר. שינדלר, לפני שעזב, אמר לנו שאנחנו צריכים לחזור לפולין כדי לחפש ניצולים מבני משפחותינו.

התארגנו, קבוצה גדולה של אנשים, ונסענו ברכבת לפולין.

עם שלוש מאות נשים וארבע מאות או חמש מאות גברים. בדרך מפלשוב לצי'קוסלובקיה הגענו לאושוויץ כדי לעבור שם את הקונטרס, פעילות הרישום. היינו צריכות להיות בקונטרס שלוש ימים, אך נשארו שם חודש. איבדנו כבר את התקווה שנצליח להגיע לצי'קוסלובקיה. הגברים היו שלושה ימים במחנה שדרכו הם עברו, והמשיכו למפעל החדש בצי'קוסלובקיה. משלא הגענו שלח שינדלר, אחרי חודש, שליחה גרמניה עם טבעת שהיה בה יהלום גדול, כדי לשחד פקידים גרמניים שידאגו להוציא אותנו מאושוויץ.

אושוויץ היה מפחיד יותר מפלשוב. לא גזזו לנו את השיער, אך לקחו לנו את הבגדים והחפצים האישיים, ונותנו בגדים של אושוויץ. התנאים היו יותר גרועים, לרוב לא היו מים לרחצה. חסר אוכל, והאנשים היו נפוחים מרעב. מי שהשיג, אכל קליפות תפוחי-אדמה שלא מילאו את הריק שבבטן. באחד מימי החורף הקרים שלחו אותנו להתקלח ואחר-כך לא נתנו לנו מגבות. עמדנו בחוץ עירומות לגמרי, כדי להתייבש. עמדנו קרובות זו לזו כדי להתחמם כל אחת מגוף חברתה. עמדנו כך זמן רב, ואף אחת לא חלתה.

עזבנו את אושוויץ ברכבת. לפני הנסיעה קיבלנו מעט שימורים לאכול. הקרונות ברכבת היו סגורים, בלי חלונות. אלה היו קרונות לבהמות. היה חורף קשה, ובדרך היה קר מאוד, וכמעט קפאנו מקור. נסענו לברניליץ, לבית החרושת. כשהגענו, שינדלר ראה אותנו לבושות בבגדים המלוכלכים והלא מתאימים, וציווה לקנות צמר ממפעל צמר שהיה קרוב אלינו. נתנו לנו מסרגות ומי שיכלה סידרה לעצמה את הבגדים טוב יותר. היו כאלה שסרגו גם לאחרים למכירה, תמורת מנות מזון. בית החרושת בברניליץ היה מפעל לייצור תחמושת, אבל כלום לא יצא ממנו. העברנו כדורים מאחד לשני, אך תוצרת לא יצאה מהמפעל.

בברניליץ קיבלנו אוכל משובח יותר, שכלל לחם לבן, סוכר וריבה, מוצרים שהיו יקרי מציאות בשבילנו, אך המרק היה לא טוב ובכמות לא מספקת. לפעמים היו תפוחי-אדמה בתוך המרק. היו אנשים שעבדו שם בקילוף תפוחי-אדמה. היו אנשים ששינדלר חיבב אותם במיוחד. מצבם היה טוב יותר. היה להם יותר סבון לרחצה, ולפעמים קיבלו תוספת לאוכל, ואוכל טוב יותר. הרגשנו טוב יותר מאשר קודם לכן. יכולנו לחיות יותר בשקט נפשי. שמרו עלינו אוקראינים, אבל שינדלר היה יותר חופשי בשליטה עלינו. בכל זאת, התגעגענו לעולם שבחוץ. דיברנו על הדשא הירוק שבחוץ, על היכולת של הילדות בחוץ לקטוף פרחים, על הרצון לאכול לחם ללא הגבלה.

הסתובבנו בבגדים מפוספסים. סדר היום היה נוקשה מאוד. לא היו מספיק מים. למי שהייתה עבודה, הלך לעבוד. חלק עבד במחנה, בתפירה ובעבודות נוספות, וחלק עבד מחוץ למחנה, כמוני - אצל שינדלר. בצהריים קיבלנו אוכל, אבל הוא לא הספיק. האנשים היו נפוחים מרעב. המיטות היו עשויות מעץ, והיו בנות שלוש קומות. לכל אחד הייתה מיטה קבועה. אני ישנתי בקומה השלישית, כי פחדתי לישון למטה. בהתחלה גם לא היו לנו שירותים. היו בורות שבהם עשינו את צרכינו. רק מאוחר יותר הקימו שם שירותים.

מי שלא עבד ונשאר במחנה, עמד במגרש המסדרים - האפלפלץ. היינו עומדים שם שעות. עמדנו כך סתם, בקור ובחום. מה שהפריע יותר מכל היה שלא נתנו לנו להכנס לשירותים. לא נתנו לנו להתכסות בקור. אם תפסו מישהו שלקח שמיכה כדי להתכסות, היו יורים בו ואולי גם בכל הקבוצה. היו שעות קבועות לאפלפלץ. כך עמדנו כמה פעמים ביום, כל יום. הייתה לנו אחראית בלוק. היא דאגה שנצא החוצה כדי להסתדר לאפלפלץ. גאת, מפקד המחנה, או גרמנים אחרים, היו באים למסדר כדי לגרום לנו סבל. מדי פעם היה גאת משסה את כלבו באנשים שעמדו במסדר, והכלב היה קורע את בשרם של המסכנים. עמדו שם גם נשים גרמניות סדיסטיות. הן כונו שטורמןק. הייתה לי קופסה עם תמונות שלי ושל המשפחה, והיא הייתה הדבר החשוב ביותר. פעם אחת, באחד המסדרים, נתנה לי אחת הגרמניות מכה. הקופסה נפלה, אבל אסור היה לי לקחת אותה, וכך איבדתי את התמונות.

מעשי רצח היו דבר יום-יומי בפלשוב. ירו באנשים, חפרו בורות, ירו בקבוצות יהודים לתוך הבורות וכיסו אותם. כל יום ראינו שמביאים לפלשוב יהודים מבחוץ, מארצות אחרות. ראינו יהודים מרומניה, מסלונקי ועוד. לא ערבבו אותם איתנו, כי אנחנו היינו כוח עבודה. לקחו אותם אל הבורות, ירו בהם ואחר-כך כיסו אותם.

שינדלר הצליח לסדר לנו, פועליו, מחנה נפרד בזבולצ'ה ליד בית החרושת שבו עבדו גם פועלים נוצרים. היה לנו קשר איתם, ואפשר היה לסחור עמם. במחנה זה התנאים היו טובים: יכולנו להתרחץ וקיבלנו אוכל. לבשנו בגדי אסירים עם פסים, והנשים לבשו שמלות עם פסים. אחרי זמן הוחזרנו לפלשוב. אחרי שחזרנו לפלשוב ראינו איך הוציאו הגרמנים את הגופות מקברי האחים ושרפו אותם. הם עשו זאת כדי להעלים ראיות לפני כניסת הרוסים.

בפעם השניה היינו בפלשוב מספר שבועות או חודשים. שינדלר הבטיח לנסות להעביר אותנו לצי'קוסלובקיה. וכך הגעתי ל"רשימה של שינדלר" יחד

ותודה למשפחת בכול-ביסטרה

סבתא מניה גלזר

סבתא נולדה וחייה בקרקוב, התחתנה עם מקס ועברה לגטו ומשם לפלשוב. גיליתי די הרבה, אולם עדיין חסר היה לי המידע על שהותה של סבתא במחנות הריכוז. פריצת הדרך התרחשה לאחר קבלת מענה מארכיון באד ארולסן המחזיק ארכיון של מיליוני רשומות קורבנות הנאצים המתים והחיים.

בתעודות שנשלחו בדואר מצאתי את רשימת המחנות והתאריכים שבהן שהו מניה ומקס, וכן את הפרטים האישיים שמסרו בעת הרישום למחנות. בתעודה ממחנה בוכונוולד נרשם לאסירה מספר 25556 תאריך לידה חדש 27.1.1920, לאום פולני, מקום לידה קרקוב, שם אב: אלטר וולפגנג, דת: יהודי, מקצוע: חייטת, נשואה, הייתה עצורה באושוויץ בירקנאו, מספר האסיר שלה A-19395 (זהו המספר שקועקע על זרועה ונשאר איתה לכל אורך חייה), קטגוריה: פוליטי, יהודי, משולש אדום. בתאריך 23 נובמבר 1944 הועברה למחנה ריכוז בוכונוולד/קומנדו ליפשטדט, מספר אסיר 25556, הוחזקה שם עד ה-4 בינואר 1945. יחד עם המידע צורפו העתקי כרטיסי האסיר עצמם.

לאחר שהיו ברשותי "איפה" ו-"מת" ניתן היה להתחיל לחקור לעומק - נבירה בארכיונים שונים, קריאת עדויות שנמסרו ליד ושם, ספרים ותעודות שנכתבו על פלשוב, אושוויץ בירקנאו בקיץ של 1944, מחנה עבודה ליפשטדט בתחילתה של 1945; בשלב השני איתרתי כמה מנותני העדויות וכותבי הספרים שנתרו בחיים.

(המשך בעמוד הבא)

ועורכים חיפוש יחד עם כלבים. ללה מתחילה לבכות, והאנשים שמתחבאים יחד איתם דורשים להשקיט את הבכי בכל מחיר, עד שסבתא חנקה את אמא, להשקיטה. כבר חשבו שהתינוקת מתה, ולשמחת כל התברר כי היא עוד נושמת. המשפחה והתינוקות ניצלו הפעם.

אני מניח שדי מהר לאחר אירוע זה הבריתו את ללה אל מחוץ לחומות הגטו, לידה של ינינה. ההורים המשיכו לחיות בגטו, עד לחיסולו במרץ 1943, יום בו הוצעה שארית הקהילה למחנה פלשוב, שם חיו כשנתיים וחצי. מפלשוב הם נשלחו בטרנספורטים נפרדים ("טרנספורט" זו אחת מאותן המילים שמשמשות בהן הרבה כשמדברים על השנים ההן) היא לאושוויץ והוא למטהאוזן.

המסע בעקבות סבתא מניה

סבתא נפטרה עשר שנים לפני שהתחלתי במשימה, ואמא לא כל כך שמחה לדבר על מה שהיה "שם". היא לא זוכרת, וסבתא בכלל הסתירה, וחוף מזה יש נושאים אחרים להתעסק איתם. כמקור ראשון לבירור העובדות נשארו פנק גלזר, אח בעלה הראשון ורעייתו רוזה, שניהם ילידי קרקוב. פנק התקשה לדבר על הנושא, אך רוזה שמתנדבת לספר את סיפור השואה שלה בבתי ספר בניו יורק, שמחה לדבר איתי בטלפון, ולענות על כל השאלות. כך החלו שעות של שיחות טרנס אטלנטיות ובהן עלתה דמותם של הזוג מניה ומקס, הוא הבעל האוהב והיא האישה הדואגת.

היה גם אחיו של בנק, פעיל מחתרת של הבונד (תנועה סוציאליסטית יהודית) שנתפס והומת על ידי הנאצים. השיחות עם "הדודה מאמריקה" הפכו רגשיות יותר ויותר, בניסיון לגעת בגטו, בפלשוב, בפחד שהיה, ובהתנהלות היומיומית. שאלתי ושאלתי ולא הפסקתי: על עשיית צרכים בקרון שהוביל לבירקנאו, על ריבים בשל פרוסת לחם, שאלתי בלי לעצור עד שבסופו של דבר זה הפך לחוויה קשה מדי עבורה. מעבר לקושי זה רוזה ידעה לספר רק ממקור שני, את סבתא הכירה, למעשה, אחרי המלחמה ולא ידעה מה קרה לה במחנות.

ומה עכשיו? כמובן - החבר גוגל. הקשת המילים "קרקוב", "גטו קרקוב" הביאה שלל עמודי מידע ואת "ארגון יוצאי קרקוב בישראל".

לפני 70 שנה בוצעו החלטות ופעולות אמיצות שאפשרו לי להקליד את המשפטים שהינכם קוראים ברגע זה, למעשה הם אפשרו את קיומי. זה קרה בסופה של שנת 1942 כאשר מניה גלזר, סבתי, נאלצה למסור את אימי שהייתה אז תינוקת שעדיין לא מלאו לה שנתיים, לידה של ינינה סיוויק.

מניה וינינה היו שתי נשים צעירות שחיו בקרקוב, הראשונה נדדה מהכפר לעיר הגדולה כדי להיות מורה והשנייה שעבדה בתפירה, נולדה וחייה בשולי שכונת קזימיר ברחוב סטרווישלה. הן הכירו כנראה באמצעות קשריו של מקס, בעלה של מניה, ששימש שכיר בחנות בגדים, עם סבתה של ינינה שהייתה בעלת עסק למכירת בדים.

ב-1939 החלה להיפער תהום בין שתי הנשים כשחוקי גזע חדשים נחקקו השכם והערב, ומטרתן היא הפרדת היהודים מהקתולים. מיד בתחילה הוכרחו בעלי העסקים היהודים לסמן מגן דוד בחלונם, לאחר מכן הוצא צו המחייב כל יהודי מעל גיל 12 לענווד סרט יד, והצווים המשיכו להתפרסם: איסור הליכה בכיכר העיר וברחובות מרכזיים, הקצאת חלק אחורי נפרד בטרנס, ובסופו של דבר הקמת הגטו. ינינה סירבה לקבל זאת ותוך סיכון עצמי הושיטה יד לגעת באנשים האסורים.

אימי נולדה בתוך חומות גטו קרקוב ב-16.4.1941 - הזמן והמקום הכי לא נכונים להיוולדותה של תינוקת בת דת משה. חודש לפני לידתה נסגר הגטו, צווים מגבילים שונים היו כבר עניין שבשגרה, והכובש הגרמני התברר ככובש אכזר כלפי הפולנים הקתולים ובמיוחד כנגד הפולנים היהודים.

התינוקת "ללה" גדלה בגטו יחד עם הוריה, סבא וסבתא, דוד ודודה ועוד דודה נוספת - כולם הצטופפו בדירה אחת בפלאץ זגודי 17, ממש ליד מוזיאון "בית המרקחת מתחת לנשר". המשפחה, יחד עם כ-17,000 יהודי הגטו קיוו לזמנים טובים יותר, אולם ככל שעבר הזמן התבררה האמת המרה, ולאחר האקציות של יוני ואוקטובר 1942, בהן נלקחו גם הוריה של סבתא, כמעט לאף אחד לא נותרה אשליה לגבי העתיד.

סבתי לא דיברה עם ילדיה ונכדיה על השנים ההן. סיפור אחד בכל זאת הסתנן מבעד לחומות השתיקה; ללה התינוקת מתחבאת יחד עם אמא בבונקר והגרמנים נכנסים לבתים

משפחת בכול מ-ביסטרה

נעזרתי ברינה טרייביץ, שאף היא ילידת העיר ועברה את המסלול של גטו קרקוב, מחנה פלשוב ובירקנאו ואף הכירה את המשפחה. פגשתי עוד רבים: צבי בר-לב (ביכלר) שחוה את פלשוב כנער, זוג ניצולי שינדלר מחיפה, ניצולה הונגריה שהייתה באותו טרנספורט מפלשוב לבירקנאו ב-5-6/8/1944, מספר רב של יוצאי קרקוב ואסירי אושוויץ, ואף מורה תיכון בגרמניה שעשה יחד עם תלמידיו פרויקט על מחנה ליפשטדט (מחנה העבודה האחרון שבו שהתה מניה).

התמונה החלה להתבהר ואיתה חזרו ועלו שוב ושוב אותם שמות שכולם הכירו- בגטו קרקוב ידוע היה לשמצה משתף הפעולה, איש המשטרה היהודית שמחה שפירא, שכולם ציינו את אכזריותו וטיפשותו. בפלשוב כל הניצולים הזכירו את אמון גת, קצין אס.אס. שנודע באכזריותו. במגילת השמות היה גם את חילוביץ, מפקד היודנראט הרשע, ואשתו שכונתה ה"ברווז", ד"ר בלנקה שערך את הסלקציה במאי 1944, ומי שנודעו כ"שחורים" השומרים האוקראינים האנטישמיים של המחנה שנהנו להתעלל באסיריו.

מספר ספרים כמו אלה של יוסף באו, הלינה נלקן ואפילו "רשימת שינדלר", נתנו תמונה לא רעה על אופי ודרך החיים בפלשוב. היו אפלים (מסדרים) שנמשכו שעות, היו שופים (סדנאות עבודה), מחנה לגברים ומחנה לנשים. ניצל מי שהייתה לו עבודה טובה. סבתא הייתה תופרת, זאת למדתי כבר מהתעודות של עיריית קרקוב ומהרישום במחנות. אני מניח שהיא עבדה במפעלו של מדריך. כך נבנה בראשי עולמה של סבתא: עדות ועוד עדות, ספרים ותמונות, כל פיסת מידע שאספתי נתנה תשובות אבל יצרה יותר שאלות; ובכן היו אפלים, אבל באיזה שעה בדיוק? ומה עשו בשופים/סדנאות העבודה? כמה שעות עבדו ביום ממוצע? מתי אכלו וכמה? האם היה רעב? כמה נפטרו ממחלות? מהרג? האם מותר היה לבעל ואישה להיפגש? לאחר שקיבלתי תשובות – הם גרו בצריפים וישנו על "פריצות" דרגשי-מיטות הבנויות לגובה של שלוש קומות, התעוררו שאלות חדשות, למשל: כמה ישנו באותה "פריצה"? עד כמה צפוף היה? ועד כמה קר היה בבאראק (צריף) שבו גרו 500 אסירות יהודיות?

וכבר הפכתי די בקיא בקרקוב של המלחמה, בגטו, מוסדותיו ואורחותיו, בפלשוב ובאירועים השונים הקשורים

לכיבוש הנאצי, אך עדיין לא ביקרתי בעיר ולא במקום המפחיד מכל - אושוויץ. ההזדמנות לנסיעה נקרתה עם פרסום קריאה המזמינה להשתתף בצעדת הזיכרון לציון 65 שנה לחיסול הגטו שהופיעה ב"נוביני קרקובסקיה", בטאון של ארגון יוצאי קרקוב בישראל.

סוף סוף נחתתי בקרקוב. ההוסטל בו התאכסנתי היה די קרוב לדיטלה 64 שם, בדירה מס' 3 התגורר הזוג הצעיר גלזר. נקשתי על הדלת, אבל גברת מבוגרת סירבה להכניסני. הבניין בסטרושווילנה 74, מקום בו חיה סבתא עם הוריה אחיה ואחותה, עומד על תילו, אך הבית שבפלאץ זגודי 17 כבר איננו. מניה, ששרדה וחזרה לעיר שלהם, שבה הם אהבו, בה למדה היסטוריה פולנית, ואולי אפילו ישבה על אותו ספסל בפלנטי שעליו אני יושבת, מביט על הרחוב ועל היונים לאחר שהזקנה סירבה להכניס אותי לדירה 3. הם רקדו וצחקו ואחר כך פחדו ורעבו, את כל זה הם עשו בעיר היפה עם הכנסיות הגדולות, הפסלים בכיכרות, הפלנטי מעוטרת עצי הערמון והוויסלה שזרם וממשיך וזורם.

בימים שנותרו השתנה מזג האוויר והתקרר, ולבירקנאו כבר הגעתי חמוש במעיל ומטריה, והרוח של המישור הגדול נטול העצים חדרה לעצמות. ניסיתי לעמוד שם כמה דקות, רועד מקור, ומנסה לחוות את סבתא שם כשהיא נטולת מטריה ומעיל. לא הבנתי איך היא הצליחה לשרוד. ביקור חשוב נוסף ערכתי בארכיון של קרקוב שם לראשונה בחיי פגשתי את תמונתו של הסבא הביולוגי, מקס.

היעד האחרון שנשאר הוא הכפר שבו אמא הותבאה, הכפר ביסטרה. סבתא הבריחה את אמי מהגטו באמצעותה של ינינה, אל משפחת איכרים בכפר, ושם טיפלו בה עד לסיום המלחמה. מקס נפטר בחודש האחרון לפני שחרור מחנה מטהאוזן. בתום המלחמה סבתא חזרה לקחת את הבת שלה, שכבר נראתה והתנהגה כילדה פולנית קתולית מן המניין. אמא סיפרה על שני זכרונות מזמן שהותה אצל משפחת האיכרים: בכפר היא טיפלה באווזים, ויום אחד הגיעה למקום אישה זרה יהודיה, שרצתה לקחתה עמה, ואמי סרבה להתלוות ליהודייה עד שלבסוף פותתה על ידי סוכריות.

מדריך פולני הובילני לכפר של המצילים הטובים. בעוד אנחנו מתקרבים ליעד התקשרתי לאמא, שהתרצתה בסופו של דבר ונזכרה

המצילים לודויקה וסטינסלב בכול

לספר ששמה של משפחת המצילים הוא "בכול" (Bachul). נסענו לאורך יערות ושדות, יערות ושדות אל עבר הכפר. אנו נוסעים ואני מתרגש למראה השלט שעליו כתוב שם המקום. ואיה משפחת בכול? על אם הדרך פגשנו איש מבוגר ועליו שזכר והכיר את המשפחה והורה לנו את הדרך. הגענו לבית נחמד עם חצר. נקישת על הדלת. פותחת אישה. היא עומדת ומקשיבה. לאחר הזיהוי מתחילה מהומת חיבוקים עם מי שהתבררה כאשתו של הנין של המצילים. בבית עמה היו גם דוד זקן (אבא של בעלה?) ובתה, נערה מתבגרת, באמצעות הטלפון הוועקה דודה נוספת. הדודה היא בתה של אנה, אחותה של ינינה, ואנה היא זו שבפועל טיפלה באמא ללה. הבטנו נרגשים בתמונות ישנות, ועלינו לקבריהם של לודוויגה וסטינסלב ובתם אנה, חסידי אומות עולם. משפחת בכול גם נתנה לי את כתובתה של בתה של ינינה, בת המורה שלקחה את אמא מהגטו והביאה אותה אל הוריה בכפר. הם גרים בקרקוב עדיין, הנכדה, ד"ר קטרינה פילל, שמחה במיוחד לפגוש אותי ומאז שימשה כמקור העיקרי שלי למידע וכן כידידה בכלל.

יובל ירח, בנה של "ללה"
הנכד של מניה גלזר

שחיינים יהודיים בקרקוב בין שתי המלחמות

וד"ר שטיגליץ. הקבוצה התקבלה לאיגוד השחייה הפולני, ובאותה שנה יסד ד"ר לאון זילברג את ענף השחייה בקבוצת מכבי.

שתי הקבוצות התמקדו בעיקר בצעירים, עבורם אורגנו שיעורי לימוד שחיה למתחילים ולמתקדמים, קפיצה ממקפצה וסגנונות שחיה. כ-250 צעירים השתתפו בשיעורי השחיה במכבי, ומספר דומה השתתף בשיעורי השחיה של יוצ'ניקה, שמשרדה היו במשרדי חברת "אוניבסוס" ברחוב הקדוש מארק 25.

בשנות העשרים של המאה שעברה אירגנו הקבוצות יוצ'ניקה ומכבי תחרויות שחיה רבות, בהשתתפות קבוצות מערים אחרות, כמו בילסקו, קטוביצה, לבוב, ורשה ווילנה ואפילו תחרות בהשתתפות שחייני מברנו שבצ'כיה.

עד הפילוג במועדון יוצ'ניקה, בשנת 1928, הובילו שחייני הקבוצה במרבית התחרויות. לאחר הפילוג עברו שחייני יוצ'ניקה ללבוש את מדי מכבי והתחרויות התקיימו על אליפות מחוז קרקוב בין מכבי לבין קרקוביה.

שחייניה היהודיים של קרקוב התחרו גם בתחרויות שחיה למרחקים ארוכים (3.5 ק"מ על הויסלה ממנזר הנורברטינות ועד מתחת לגשר הרכבת), והמצטיינים היו: הלה שינפלד, ארנסט קובץ, יוליאן ריטמן, ארנסט שינפלד, רומן וכטה, זיגמונט ריטמן. המאמנים המצטיינים היו: ארנסט קובץ, ד"ר רוזה, אינג' פופר, ד"ר אוסיקה, ד"ר זילברברג וגלייזר.

באליפות המדינה ב-100 מטר

אחד מענפי הספורט החשובים ביותר בקרקוב שבין שתי מלחמות העולם, היה ספורט השחייה. הויסלה סיפקה תנאים טבעיים מצוינים לספורט זה, אם כי התנאים השתנו לפי מזג האוויר בעונות השנה. קרקוב הייתה גם העיר היחידה בפולין שהייתה בה בריכת שחיה פתוחה (בפארק קרקובסקי, רחוב קרמליצקה; הבריכה נפתחה ב-2 באוגוסט 1885), אם כי התנאים בבריכה זו גם הם הקשו על המתחרים. בשנת 1928 שופצה הבריכה, וכך בשנת 1933 נערכה במקום אליפות פולין בשחייה.

עונת השחיה היתה מתחילת מאי ועד לסוף ספטמבר, וכמובן אפשר היה לשחות גם בויסלה, אך התנודות של שפל וגאות בנהר גרמו לאי-נוחות לשחיינים. בעיית האימון בחודשי החורף היתה אמורה לבוא על פתרונה ב-1927, עם פתיחתה של בריכה מקורה בי.מ.ק.א ברחוב קרובודרסקה 8. בריכה זו לא היתה עמוקה דיה כדי לאפשר קפיצות ממקפצה גבוהה, והשחיינים היהודים לא הורשו להשתמש בה. בריכה נוספת היתה הבריכה הצבאית ב-לובזוביה, שבה התקיימו שיעורי שחיה וקורסי הצלה. עד לבניית הבריכה של מכבי מתאמנים השחיינים היהודים בבית המרחץ הרומי שבעיר.

ב-17 ביולי 1922 הקימו שלושה שחיינים יהודים: צ. ריטמן, סוסר וצינס את ענף השחייה בקבוצת הספורט יוצ'ניקה (Jutrzenka), ובראשו פעלו השחיין האוליפי ארנסט קובץ, המהנדס פופר, ד"ר יאן רוס

סמל מועדון יוצ'ניקה קרקוב

חתירה הצטיינה אולגה שרייבר, אשר יצגה את יוצ'ניקה, וארנסט שינפלד ממכבי זכה באליפות פולין במשחה ל-200 מטר בסגנון חזה.

שחייני שתי הקבוצות הציגו השגים נכבדים גם במרוצי שליחים – יוצ'ניקה זכתה במקום שני ובמדליית כסף (בהרכב של שני האחים ריטמן, ווכטל וזינס), ומכבי זכתה במקום שלישי ומדליית ארד (הרכב שכלל את זולדינגר, ביליג, קליין ושינפלד).

באליפות פולין שהתקיימה בקרקוב בספטמבר 1924 התחרו 11 מועדוני שחיה ובהם 67 שחיינים. למרות הגשם הכבד נשארו האוהדים בבריכה וצפו בביצועי השחיינים, ועודדו אותם ללא הפסקה. שחייני יוצ'ניקה השיגו תוצאות מרשימות, והכוכבת בין השחייניות היתה אולגה שרייבר אשר זכתה בשלוש מדליות זהב ובשלושה תארים במקצים של: 100 ו-400 מטר חתירה ו-200 מטר חזה. בין הגברים היה זה ארנסט שינפלד, הפעם במדי יוצ'ניקה, שזכה במקום שני במקצה 100 מטר גב ובמדליית כסף. יוליאן ריטמן זכה במדליית כסף ומקום שני במקצה של 400 מטר חופשי. הרכבי יוצ'ניקה זכו פעמיים במקום השלישי במרוצי שליחים.

באליפות פולין בשנת 1925 הצטיינה יוצ'ניקה, אשר זכתה במדליית זהב ובתואר אלופת המדינה בדרוג הקבוצות. כוכב האליפות היה ארנסט שינפלד אשר זיכה את יוצ'ניקה במדליית זהב ובמדליית כסף בגין מקום שני ב-100 מ' חופשי. בין הנשים זכו במדליית זהב הלה שינפלד ואולגה שרייבר, במשחים שונים, והעלמה לקס הוכה זכתה במדליית ארד.

גם בחלק מהשנים הבאות נשמרו חלק מהתארים של השחיינים הקרקובאים. השחיינים ארנסט שינפלד והלה שינפלד נמנו על נבחרת פולין בשחיה וב-1933 זוכים יוליאן ריטמן והלה שינפלד בציון לשבח על תרומתם לענף השחיה.

שחייני מכבי וביניהם ווכטל, סולדינגר וגולדשטיין עם המאמן והגביע

התנועה הרוזינויסטית (הצוה"ר) בקרקוב

ד"ר יוחנן בדר (1901-1994)
מראשי תנועת הצוה"ר בקרקוב
ח"כ כנסת מה-1 ועד ה-8

הישוב היהודי בארץ ישראל.

עם זאת, זכתה תנועת ז'בוטינסקי בפולין לתמיכת הממשלה והצבא: הגורמים הממשלתיים היו מעוניינים בפתרון ה"בעיה היהודית", ועליית היהודים לארץ ישראל היתה מביאה לפתרון זה. כך התפתח שיתוף פעולה בין גורמים אלה לבין התנועה הרוזינויסטית, שהתבטא, בין היתר, באימוץ של צעירי בית"ר

במחנות צבאיים בשימוש בנשק חם, שסופק להם על ידי הצבא. לפי הוראות השלטונות הפולניים נתאפשרה גם רכישת נשק לשליחי אצ"ל, אשר הרבו לבקר בפולין לשם כך לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה.

לרגל ביקורו של ז'בוטינסקי בשנת 1936, נערך בקרקוב מצעד ענקי ברחובות העיר בו השתתפו גדודי בית"ר במדיהם, סטודנטים ותלמידים מארגוני הנוער. המצעד עבר ברובע היהודי וההמונים שהצטופפו על המדרכות מחאו כף.

את העבודה העיקרית באותה תקופה שלפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, עשתה הנהלת המפלגה הרוזינויסטית בתחום העליה ה"בלתי לגלית" לארץ ישראל. בכל הפעילות המאומצת הזאת נטלה חלק לא מבוטל גם ההנהגה הרוזינויסטית בקרקוב - בינואר 1935 נערכה בקרקוב הוועידה העולמית של ברית הצוה"ר וכינוס עולמי של בית"ר. לרגל מאורע זה הגיעו מאות צעירים ואורחים מכל קצוות תבל וביחוד מארץ ישראל. לאור ההוקרה על פעילותה המוצלחת של ההנהגה הרוזינויסטית בקרקוב הוחלט בשנת 1938 להרחיב את איזור סמכויותיה גם על גליציה המזרחית. מאז ועד למלחמה נערכו בכל ערי גליציה ושלזיה מאות אסיפות-עם בהן הופיעו שליחי ההנהגה הרוזינויסטית בקרקוב, וקראו ליהודים להתגייס למבצע ההצלחה של יהודי פולין. בקרקוב ערכו הרוזינויסטים את אסיפותיהם תחת כיפת השמים בחצר ענקית של בלוק ברחוב קרקובסקה הידוע בשם "זיסר". לאסיפות, בהן נאמו צעירים מלאי להט פטריוטי נהרו בימים אלה כ- 5,000 איש.

התנועה הרוזינויסטית בקרקוב לקחה גם חלק ניכר במבצע החרם שהוכרז ע"י ההנהגה הרוזינויסטית העולמית נגד גרמניה ונגד יבוא הסחורות ממנה. אחד המבצעים הנועזים ביותר היה הפגנת הסטודנטים הרוזינויסטים בקרקוב בשנת 1934 מול המלון בו התארח הצורר גבלס, שהיה במסע הסברה בפולין לפי הזמנת הממשלה הפולנית. חלונות החדרים בהם התגורר גבלס נרגמו באבנים והיה צורך בהסתערות פרשי המשטרה כדי לפזר את ההפגנה הזועמת. לכן הרוזינויסטים נחשבו בעיני הנאצים כאויב מספר אחד מבין היהודים, ומיד לאחר כיבוש קרקוב על ידי הצבא הגרמני פשטו אנשי הגסטאפו על דירותיהם של הפעילים הרוזינויסטים, לפי רשימה שהיתה בידם, על מנת לעצורם. הפלישה הגרמנית לפולין שמה, כמובן, קץ לכל הפעילות הזאת. עוד בתאריך 20.8.1939 יצא לאור הגליון האחרון של השבועון "טריבונה נארודובה"; שבועיים לאחר מכן התקרבו צבאות היטלר לקרקוב. בשנות הכיבוש הנאצי הצליח חלק מפעילי המפלגה הרוזינויסטית להמלט מקרקוב, חלק ירד למחתרת ואילו מאות שותפו בגורל המליונים שנרצחו.

על פי מאמרו של יעקב שכטר

בינואר 1927 נתבשרה יהדות קרקוב על ביקורו הצפוי הראשון של זאב ז'בוטינסקי. כשנה וחצי קודם לכן, בכנס שהתקיים בפריס בראשותו של ז'בוטינסקי, נוסדה צוה"ר ("ברית הציונים הרוזינויסטים"); עוד ב-1923 נוסדה בריגה תנועת נוער ציונית אקטיביסטית ע"ש יוסף טרומפלדור וזו תהיה ארגון עולמי המוני - בית"ר. ארגון זה הצטרף לתנועת הצוה"ר ובחר בזאב ז'בוטינסקי כראש בית"ר.

אישיותו ופועלו של ז'בוטינסקי לא היו ידועים אז ליהדות קרקוב, שהיתה תחת השפעת מנהיגה, הרב ד"ר יהושע טהון, מייצג הזרם הרשמי של התנועה הציונית. הביקור בקרקוב עורר סקרנות רבה, בעיר שבה היה אז רק קומץ צעירים שהיו קרובים לתנועה החדשה ולרעיונותיו של ז'בוטינסקי ושהתארגנו באגודה אקדמאית "אמונה".

ז'בוטינסקי הופיע בשתי אספות: האחת התקיימה באולם המפואר של "התיאטרון הישן", אליה הוזמנה סלתה ושמנה של החברה היהודית בעיר; והאחרת באולם קולנוע ברח' סטרדום, אליה נהרו בהמוניהם יהודים פשוטים מקרקוב ומסביבותיה. הרושם שעשו שתי ההופעות האלו היה בלתי נשכח. ז'בוטינסקי כבש בהסתערות הראשונה את לבותיהם של רבים מיהודי קרקוב. במיוחד המוני "עמך" הריעו לו ממושכות בהתלהבות.

באותם ימי ינואר 1927, בעת שהותו של ז'בוטינסקי בעיר, הוקמה ההנהלה הראשונה של תנועת הצוה"ר בקרקוב, שתפקידה היה להנהיג את המפלגה החדשה בגליציה המערבית ובשלזיה. היא הורכבה מסטודנטים ומשכילים צעירים, בעיקר משורות אגודת "אמונה". תוך זמן קצר צורפו אליה נציגיהן של שתי אגודות נוער "בית"ר" ו"מנורה", ונוסדו ארגונים רוזינויסטיים נוספים: של תלמידי תיכון ("מסדה" ו"אל-עלי"), של נוער דתי ("ברית ישורון"), של חיילים משוחררים מהצבא הפולני ("ברית חיילי") ושל נשים ("יורד").

רעיונותיה של התנועה החדשה מצאו עניין רב בישוב היהודי בפולין בשל אנטישמיות גוברת והולכת עבור הישוב היהודי הגדול בפולין, שמנה אז למעלה משלושה מיליון נפש, ומדיניות הממשלה המנדטורית אשר חסמה למעשה את שערי הארץ בפני ההגירה, כשהיא מעמידה לרשות ההנהגה הציונית הרשמית רק מספר זעיר של אשורי כניסה לארץ.

כשהתברר ליהודי פולין שהממסד הציוני הרשמי נרתע מלנקוט פעולה נמרצת כדי לא לקלקל את היחסים עם הרשות המנדטורית, החלה לעלות ברחבי פולין השפעתה וכוחה של המפלגה הרוזינויסטית, ומספר חבריה ואוהדיה גדל והלך. תוך זמן קצר התרבו והתרחבו ארגוניה ואגודותיה של המפלגה, ועל "האקזקוטיבה" הרוזינויסטית בקרקוב היה לשכור בנין שלם (באחת הסימטאות של רחוב סטארוויסלנה) כדי לשכנם. התרחבות זו מצאה את בטויה בעובדת הופעתה הראשונה של הרשימה הרוזינויסטית העצמאית לקונגרס הציוני העולמי, ב-1931, מיד זכתה להישג רב: מתוך 11 מנדטים שהיו לכל המפלגות הציוניות בגליציה המערבית, קיבלה הרשימה הרוזינויסטית 2 מנדטים; בתחילת שנת 1934 החל להופיע בקרקוב שבועון של התנועה הרוזינויסטית, בשפה הפולנית, בשם "טריבונה נארודובה" ("במה לאומית"), בטאון שהמשיך להופיע באופן רצוף, ללא כל סיוע כספי מבחוץ, עד פרוץ מלחמת העולם השנייה.

המפלגה החדשה ניהלה מאבק קשה בשלוש חזיתות: נגד השפעת החוגים השמאלנים הקיצוניים, שדגלו בפתרון הבעיה היהודית באמצעות מהפכה קומוניסטית עולמית; האחרת, נגד הסוציאליסטים היהודים של מפלגת ה"בונד", שטענו כי על היהודים להשתלב במאבק השמאל הסוציאליסטי נגד המשטר הקיים ולהסתפק באוטונומיה תרבותית במקום לשאוף להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל; והאחרונה, נגד הממסד הציוני הרשמי, אשר סבר כי רק בדרך של מתינות ושיתוף עם השלטונות הבריטיים אפשר לבנות את אט את

פתי'מ

חנוך רובינשטיין פונה בבקשה כלהלן: "הנני אוחד בשלבים האחרונים של עריכת ספר חשוב, המספר ומתאר את החיים הדתיים והחסידיים בקרקוב. אני מאוד חפץ להנציח בין דפי הספר כל אחד שהתפלל בבית הכנסת של יוצאי פולין- ושל חסידי גור, שהיה ברחוב אסתר 4. אשמח לקבל כל מידע חומר או תמונות, על הישטיבל ועל המתפללים בו. כמו כן מי שמכיר תלמידים שלמדו בחיידר' יסודי התורה ברחוב דיטלא, ששכן בסמוך למגרש מכבי, ואו יש לו תמונות מבנין זה, אשמח אם יצור איתי קשר, להנצחת המורים והמנהלים של החיידר."

חנוך רובינשטיין, טל': 052-7110118
פקס: 15356164299 דוא"ל
hr11@enativ.com

● ● ●

תמונות מאלבום ישן/ בילדער פון אן אלטען אלבום- המשפחה היהודית בתרבות היידיש: סידרת הרצאות, בליווי סרטים והופעות, על חיי המשפחה היהודית במזרח אירופה נפתחת בנובמבר הקרוב. הסדרה מתקיימת בימי שישי אחת לחודש, החל מה- 11.11.2012 ועד ה- 31.5.2013 בשעות 09:00-11:00.

המרצים והאמנים המופיעים: פרופ' אברהם נוברשטרן, ד"ר יניב גולדברג, ד"ר אביבה טל, ד"ר מרדכי יושקובסקי, ד"ר נתי כהן, רבקה אדרת, יוני אילת, מוטי אברבך, חיים גיוזלי, קובי לוריא, שמוליק וענת עצמון, ליא קניג, שחקני תיאטרון יידישפיל.

לפרטים והרשמה: 03-7457808

אבלים ומשתתפים בצער המשפחה
על פטירתה של חברתנו
מרים דביש ז"ל
לבית דיסטלר

משתתפים בצער המשפחה
על פטירתה של
ד"ר פנינה מיזליש ז"ל
לבית מגדלבוים

תולדות היהודים בכשאנוב במספרים

עד תחילת המאה ה-16 השתייכו יהודי האזור לקהילה היהודית בקרקוב. עד 1745 היתה קהילה יהודית רשמית משותפת עם יהודי העיר אולקוש (Olkus), ובבית הקברות באולקוש נקברו יהודי כשאנוב. הרב יצחק אייזיק מאולקוש היה גם רבם של יהודי כשאנוב.

1590 לראשונה מוזכר שמו של היהודי יעקב שניהל בית עבט (לומברד).
1619 היהודי מארק התיישב בכשאנוב וניהל טחנת קמח, בנק וסחר בעופרת.

1673 אברהם שויבץ היה הראשון שקנה בית ברינק (הכר המרכזית).
1715 כמה יהודים הם בעלי בתים ברינק וברחובות אחרים בעיר.
1745 יהדות כשאנוב מתארגנת כקהילה עצמאית. מוקם בית דין רבני.
1759 התקבלו אישורים להקמת בית כנסת ובית עלמין יהודי.

1763-1799 נרכשים עוד שטחים להרחבת בית העלמין.
1765 נבנה בית שחיטה כשרה לצרכי יהודי העיר. בעיר גרים 350 יהודים, המהווים 26% מתושבי העיר.

1784-1786 בית הכנסת הגדול נבנה בעיר שבה חיים 406 יהודים.
1791 נוסד בית לוועד הקהילה.

1828 נפטר הרב הראשון של כשאנוב, הרב שלמה בוכנר. על קברו נבנה "בית" הנמצא בחלקו הצפוני של בית העלמין.

1838 בעיר גרים 2,009 קתולים ו-2,069 יהודים.

1861 בעיר גרים 5,624 איש מתוכם 2,950 יהודים (52%)

1891-1908 בביתו של לייב יונגנווירט קיים בית ספר יהודי אשר ממומן על ידי הקרן של הנדיב הברון הירש.

1899-1912 ראש העיר הוא היהודי עו"ד ד"ר זיגמונד קיפלער.

1910 57% מתוך 11,527 תושבים בעיר הם יהודים (6,592 נפש)
1914-1918 המצב הכלכלי מתדרדר בשל מלחמת העולם הראשונה ותושבים יהודים רבים עוזבים לערים הגדולות: קרקוב, וינה וברלין.

1918 חיילי האלער (Halerczycy) פורעים ביהודי העיר ורכוש רב נשדד.

1934 77.5% מבתי המסחר ו-64% מבתי המלאכה הם בבעלות יהודים;
8 מתוך 13 עורכי דין הם יהודים, מתוך 14 רופאים – 6 יהודים;
מתוך 2 וטרינרים – 1 יהודי, ויש 3 רופאי שיניים יהודים.

1939 מספר היהודים בעיר הוא 10,000-12,000

1940-1942 בעיר 15,000-17,000 יהודים, חלקם ממגורשי הכפרים שבסביבה כולל יהודי טשביניה, אושווינצ'ים, שצ'קובה ועוד. בית העלמין הישן נחרב ובמקום נבנתה תחנת דלק ונסלל כביש.

1941-1943 סלקציות. אנשים צעירים וחזקים ונוער נתפסים ונשלחים למחנות לעבודת כפייה

מאי 1942 גירוש ראשון של יהודים למחנה ההשמדה באושוויץ.

מרץ 1943 יומיים לפני חג פורים חוסל הגטו בכשאנוב, רוב היהודים נשלחים להשמדה באושוויץ ומעטים נשלחים למחנות לעבודת כפייה.

1943-1945 אין יהודים בעיר

1945-1964 כל בתי הכנסת, המקווה, תלמוד תורה, ששרדו את הכיבוש הגרמני, נשרפו ונהרסו על ידי הפולנים, ובמקומם נבנו בית העם, כנסיה, מגרש חניה וגן ציבורי.

בית הכנסת היחיד ששרד מתוך 28 בתי הכנסת וה"שטיבלך" הוא זה של "חברת תהילים" ומשמש עתה כמחסן קמח למאפייה סמוכה. בית השחיטה משמש כשוק מקורה לתושבי העיר.

אין יותר יהודים בכשאנוב.

נותרו רק זכרונות במוזיאון העירוני ברחוב מיצקביצה Mickiewicza מס' 13,

טלפון 48-32-7538711 דוא"ל: muzeum@muzeum.chrzanow.pl

הוכן על ידי יוסף וייסלר
אשר ליקט את הנתונים ממקורות
פולניים שונים

